

Nai Tovo Vakacakacaka
(Code of Conduct)

March 2012

Nai Tovo Vakacakacaka

(Code of Conduct)

Nai Tovo Vakacakacaka nei Namosi Joint Venture (NJV) e tara cake na bula vakaivakarau ka yavala kina o NJV. Nai Tovo Vakacakacaka oqo e vakarautaka na vatavata mera vakaitovotaki ira kina ka vakaraitaka na vuki-matau cecere (professional behavior) o ira na cakacaka vei NJV—oka kina na tamata cakacaka, ira na konitarakitaki kei ira na daunivakasala.

Bula Vinaka kei na Tataqomaki

Nodra bula kei na nodra taqomaki na tamata cakacaka, kabani konitarakitaki kei ira na veisiko mai e ka bibi duadua. Neitou gagadre mera lesu bula taucoko ki na nodra dui veivale na tamata cakacaka ena veisiga. Neitou takete tiko me kua sara ni dua (saiva) na mavoa e vanua ni cakacaka ena kena vakarautaki nai tovo ni tataqomaki oqo.

Keitou dau cakacaka vakalevu ena dela ni neitou i tuvatuva ni tataqomaki (safety management system) ka vakarautaka na vuli kei na kenai yaragi vei ira era cakacaka me kua ni yaco na vakacala-ka. Keitou vakamuraia taucoko na kena lawa me vaka sa virikotora na matanitu o Viti.

Keitou sega ni vakatara na vakayagataki ni wai gaga ni veivakamatenitaki (drugs), yaqona-ni-valagi, yaqona-ni-Viti se dua ga na wai ka laurai ni vakaleqa na vakasama ena gauna ni cakacaka se vakaleqa na nodra bula kei na nodra taqomaki o ira era cakacaka vata kei keimami.

Veika e tu Wavoliti keda (Environment)

E sa tu vakarau tu o NJV me rawata nai vakatagedegede cecere duadua ni kena taqomaki na veika e tu wavoliti keda enai tavi taucoko sara e qaravi ka solia na neitou i gu taucoko me keitou vakavinakataka. Oqo e oka kina na vakayagataki vakamaqosa ni vurevure ni kaukauwa vakalivaliva kei na wai, vakalailaitaki na benu, kei na vaqacacotaki ni kena muri na lawa ni vakayagataki qele kei na veivakacocotaki. E okati me kena i vakatagedegede era, oya, na kena muri taucoko na lawa ni taqomaki ni veika e tu wavoliti keda me vaka e virikotora na Matanitu o Viti.

Keitou na cakacaka vata kei na Matanitu, ira nai Taukei ni qele kei ira na lewenivanua ena kena vaqarai ka wali na vakacaca eso ka kauta mai na neitou cakacaka.

Vanua se Koro (Community)

Neitou gagadre me keitou ‘Miner of Choice’ ki na Vanua ka keitou vakadidike ka cakacaka kina. Keitou rokova ka doka na bula vakavanua, kenai valavala kei na kenai tovo taucoko ka vaka kina na veiyavucere vakaturaga keitou kalawaca ena vuku ni neitou cakacaka. A neitou gagadre me keitou bucina e dua na veiwekani savasava ka veivakabuati kei ira na lewe ni vanua keitou cakacaka maliwai ira ena gauna taucoko keitou tiko kina ena nodra vanua.

Keitou na vakamuraia taucoko na lawa e virikotora na Matanitu o Viti ka vakayagataka kina na vakatulewa matau kei na kenai valavala me vaka nai tovo vakavanua ena

koro se vanua kece sara keitou cakacaka kina. Keitou rokova nai tovo ni bula vakavanua raraba kei na kena era muria nai taukei ni vanua me baleta na qele kei na kena vakayagataki.

E gagadre o NJV me kabani lewenivanua vinaka ena vunua e cakacaka kina. Oqo e oka kina na nona i solisoli ni veivuke eso kei na nona cau kina veivakatorocaketaki.

Nai Vakarau ni Veiqaravi Vinaka (Professional Behavior)

Keitou dau cakacaka vakadodonu kei na yalodina.

Keitou vakaitovotaki keitou ena veiqaravi vinaka ena neitou veimaliwai kei ira na tamata cakacaka tale eso kei na neitou matataki NJV kivei ira na lewe ni vanua. Na veiwekani vakabisinisi e dodonu ga me vakayacori tiko ena dela ni veirokorokovi, cakacaka vakasavasava kei na kena raici vakatautauvata na veika taucoko e vakayacori.

E vakadeitaka talega ga o NJV ena nona semata vakaukauwa tiko na veiwekani kei ira na veitabana vakamatani, ira na kena daunivakasala kei ira na veiqaravi kina ena kenai vakatagedegede cecere duadua, me matata ka savasava na kenai valavala.

E vakatabui na veimataqali veivakaduiduitaki kei na veivakasaurarataki kecega. E dei tu ena nona yalayala o NJV me baleta nodra raici vakatautauvata kei na nodra rokovi na tamata kecega ena veitabana kece sara ni veiqaravi.

Na Vakayagataki ni Tukutuku (Information)

Na matata, kena vakayagataki vakavuku kei na kena veisoliyaki vakamatau nai tukutuku e bibi kina nona dau cakacaka vakadodonu kei na i rogorogo ni NJV. Qarauna me katonu vinaka me matata nai tukutuku taucoko sara ka tukuni taucoko talega vei nomu Manidia me rawa ni matata tiko vei NJV na veika e yaco tiko.

Nai tukutuku taucoko sara me baleti NJV e dodonu me maroroi vakavinaka. Ena gauna o ciqoma kina nai tukutuku taqomaki, qarauna mera maroroi vinaka nai veika vakaivola taucoko sara ka me kakua ni ra biu tu ga e veivanua me laurai levu tu. Qarauna me kua ni tabaki tu ena nomu komupiuta e dua nai tukutuku. Qarauna talega nai vakarau ni nomu veitalanoa e taudaku ni NJV.

Kaburaka ga na veitukutuku kece me baleti NJV ka sa volai oti tu kei na kena sa vakadonui me tabaki. Na veitukutuku tale eso me baleti NJV kei na nona veiqaravi (oka kina nai tukutuku kaburaki) ena soli ga vei ira era gadreva mai ka ra na solia ga ko ira na Tamata Cakacaka sa vakadonui mera cakava.

Kakua ni vakayagataka se wasea vakaveitalia e dua na ka o kila, i tukutuku, i vola se tikidua me baleti NJV ena gauna o cakacaka tiko kina vakavo ke sa soli na kena veivakadonui. Kua talega ni vakayagataka e dua nai tukutuku taqomaki se talanoa kei NJV ka sega tiko ni tabaki raraba (tukutuku maroroi) mo rawa-ka kina se mera rawa ka kina na tani. Era vauci vata kece na tamata cakacaka me kakua ni vakayagataki vakaveitalia nai tukutuku taqomaki se i tukutuku maroroi ka sa dodonu mera rokova na maroroi ni tukutuku ena gauna ni nodra cakacaka ka vakatalega kina na gauna era sa cegu mai kina na cakacaka ena NJV.

Taukeni ni Kila-ka (Intellectual Property)

Na taukeni ni kila-ka vakacacacaka e kovuta na taukeni ni kila-vakalivaliva, kila vakacacacaka, nanuma, veika e kunei, droinitaki kei na ka e bucini vou ena gauna ni cakacaka e dodonu mera taqomaki e veigauna. Ke sega ni vakadonui - na kila-ka e taukeni, nai vola kecega kei na veitukutuku tale eso- me kakua sara ni cila ki tuba ni sa oti mada ga na cakacaka vei NJV.

Na ka e Taukena o NJV

Kakua ni vakayagataka vakailowa na nona i lavo kei na ka e taukena o NJV se vukea e dua me vakayacora vakakina. Na veika e taukena o NJV e dodonu me maroroi ka sega ni vakayagataki me yaga vua e dua na tamata. Na i tavi e qaravi ena gauna ni cakacaka me kakua ni vakayagataki me qaravi kina e dua na ka me baleti koya ga se me rawa ka kina.

Vakayagataka na komupiuta ena kena i vakayagataki dodonu. Ke vakayagataki vakaveitalia, vakasausataki ka vakayagataki ena gaunsala tawa dodonu ena bibi na kena i totogi. Na nomu 'password' ki na nomu komupiuta mo maroroya kei na ciqo-i-tukutuku vakailowa e tabu kevaka e sega ni tiko vei iko na kena vei-vakadonui. Na gacagaca kece ni komupiuta e dodonu mera vakalaiseni ka me kakua sara ni mai vakayagataki se cobari e dua tale na gacagaca vakalivaliva (software) mai tautuba ki na nona 'computer system' o NJV.

Cakacaka ga ena loma ni nomu Kaukauwa (Authority)

Sa solia oti o NJV nai yalayala ni kaukauwa vei ira taucoko na kena tamata cakacaka. Era na qai vakasavui tukutuku yani na Manidia me baleta na kaukauwa e dui tu vei kemuni na tamata cakacaka ka sa dodonu mo ni muria. Taro i vakasala mai vei nomu Manidia ke sega ni matata vei iko na kaukauwa e tu vei iko se veika e vauca.

Veicoqacoqa na yalo ni cakacaka (Conflict of Interest) kei na cakacaka-lo e tuba Vei ira na tamata cakacaka era dairekita tiko se 'trustee' tiko ni dua tani tale nai soqosoqo, ka laurai ni veicoqacoqa tiko kei na cakacaka ni NJV (vakailavo se taura tiko na gauna ni cakacaka) sa dodonu me soli rawa na kena vakasala kei na veivakadonui mai vua na 'Country Manager'. Ira kece na tamata cakacaka mera kakua ni cakacaka tale tiko vua e dua vakavo ke vakadonuya na Country Manager. Ira taucoko na tamata cakacaka kei na nodra dui matavuvale mera kakua ni semati vakailavo ena dua na kabani ka veivoli tiko se caka-bisinisi tiko vei NJV. Na veitukutuku taucoko me baleta na veicoqacoqa ni yalo ni cakacaka vakaoqo e dodonu me vakarogotaki vua na Country Manager.

Kakua ni vakayagataka nomu kaukauwa (authority) ni cakacaka e NJV me nomu gaunisala ni rawa ka vakapolitiki. O NJV ena sega vakadua ni totaka e dua nai soqosoqo vakapolitiki, ira na lewena se mata tu-vakai-ira. Mera kakua sara ni ra vakayacora eso na ka na tamata cakacaka ka rawa ni laurai ni ra totaka tiko e dua nai soqosoqo vakapolitiki, dau-ni-politiki se dua na mata vakaturi ena i soqosoqo vakapolitiki.

Loloma, Solisoli kei na Veivakamarautaki

Na tamata cakacaka kece kei na nodra dui matavuvale, mera kakua sara ni ciqoma se solia se vakarautaka, vakadodonu se gaunisala tale eso e dua nai loloma, solisoli (oka kina na veivakamarautaki) se vakavinavinaka ka kunei ni veicoqacoqa kei na ka e gadrevi dina vakabisinisi. Sa dodonu mera vakaraitaka vei Manidia Levu nai loloma taucoko e soli mai ka vakilai ni sa sivia nai balebale dina ni loloma. E ka bibi me laurai ka dikevi ena kena i vakarau me vaka na kenai tovo se valavala vakavanua. Rawa ni ra ciqoma na veisureti ni vakayakavi kei na veivakamarautaki vakabisinisi o ira na tamata cakacaka ke veiraurau se veidonui kei na bisinisi nei NJV. Na veisureti taucoko ni vakayakavi kei na veivakamarautaki ka kunei ni veibacani e dodonu me vakadaroi.

Me kakua sara ni ciqomi e dua nai lavo, loloma se i solisoli ka kunei ni vukea se laveta cake na bisinisi nei NJV, se me levei kina na taurivaki se vakadaberi ni dua

na lawa vakamatanitu. E tabu sara na vakaitavi, vakadodonu se ena gaunsala tale eso, ena kena soli, vakadonui se ciqomi e dua na veivaqumi, veibacani, cau se dua ga nai loloma vakailavo.

Cala Vakalawa (Misconduct)

E tabu ni soli se lolomataki e dua nai lavo, loloma se dua ga na i solisoli vua e dua na vakaillesilesi vakamatanitu me rawa kina se dei kina na bisinisi nei NJV, se me levei kina na taurivaki se vakadaberi ni dua na lawa vakamatanitu. E tabu sara na vakaitavi, vakadodonu se na veisala tale eso, ena kena vakadonui, lolomataki, se soli e dua na veivaqumi, veibacani, cau se dua ga nai loloma vakailavo.

Na i lavo e saumi me vakayacori e dua na cakacaka (facilitation payment). Era okati me saumi vuni vua e dua se dua na tabana vakacakacaka me qarava kina e dua na i tavi ka dodonu ga me qarava ka ni sa tu oti vakalawa na kena veivakadonui ma caka. Ena sega sara ni vakatara o NJV e dua nai lavo vaka oqo me saumi.

Voroki ni i Tovo Vakacakacaka (Code of Conduct)

Na tamata cakacaka taucoko e dodonu mera ripotetaka vua na nodra Manidia na veicala taucoko ka voroki kina na i 'Tovo Vakacakacaka' se dua ga na cala levu. Na cala taucoko ka laurai kina na kila-vata, lawaki, se vakayagataki vakailowa ni lavo, na ka e taukena se i tukutuku nei NJV (oka kina na tabonaki ni tukutuku) e dodonu me ripotetaki vakatotolo. Me ra kua ni tarogi koya vakadodonu e cala. Kevaka era kila ni dredre mera veivosakitaka kei na nodra Manidia, se sega ni taleitaka na nanuma nei Manidia, mera kauta cake sara vei Manidia Levu (CM).

Na voroki ni Tovo Vakacakacaka (Code of Conduct) oqo ena okati me cala levu vakalawa ka rawa ni vakavuna me tau na totogi. Na totogi oqo e oka kina na vakacegui, vagalalataki mai vanua ni cakacaka se tagutuvi nomu konitaraki.

Na veivuke (Assistance)

Nai Tovo Vakacakacaka oqo e sega ni baleta na veika kece e tarai ira na tamata cakacaka kara sotava wasoma. Na lomatarotaro taucoko me tukuni vei nomu Manidia se Project Director ena dua ga na gauna ka mo kila tiko ni veitukutuku taucoko o solia ena okati me ka-vuni (confidential).

Na kena muri na lawa ni 'Tovo Vakacakacaka' e sega ni wasea e dua na tamata. E gadreva o NJV me vakatakilai na 'Tovo Vakacakacaka' vei ira kece na Manidia, tamata cakacaka, ira na usa i yaya yani, konitarakitaki kei ira taucoko na dau ni vakasala. O ira na usa i yaya mai kei ira na konitarakitaki era kunei ni ra voroka tiko na lawa oqo (Code), ena tagutuvi laivi na nodra caka bisinisi kei NJV.

